

Istraživanja kao sredstvo za merenje napretka

Da li pobeđujemo? Da li gubimo? Ne znam da odgovorim, ja samo nastavljam da udaram dok ne čujem neku vrstu zvonjave...

Rock Follies, 1977.

Korupcija je verovatno zločin koji se najređe prijavljuje. Kevin Ford je primetio:

"... čin korupcije (se) vrši uz najveću tajnost. Sve strane koje su umešane u posao (primalac i davalac mita) obično su zadovoljne ishodom svoje aktivnosti ili uviđaju da bi usledile negativne posledice ukoliko bi otkrili svoje učešće u takvom poslu, čak i ako njime nisu zadovoljni. U međuvremenu, žrtve korupcije, obično opšta javnost i društvo u celini, uglavnom žive u blaženom neznanju ili su toliko navikli na korupciju da su postali ravnodušni."¹

Usled tajnosti operacije i zajedničkih interesa učesnika u korupciji, veoma je teško izmeriti stepen njenog prisustva u društvu. Ne postoji čak ni pokazatelj koji bi omogućio da se na osnovu malog broja poznatih slučajeva formira šira slika, nešto poput vrha ledenog brega koji izranja na površinu i na osnovu kog je moguće proceniti veličinu dela koji se nalazi ispod vode.

Bez sredstva za merenje izuzetno je teško utvrditi oblasti u kojima je stanje posebno kritično i proceniti da li reforme daju rezultate u praksi. Istraživanja u kojima se opisuje situacija zato se smatraju ključnim sredstvom u kontekstu borbe protiv korupcije i nezakonitosti, koliko god da ih je teško osmisлити i sprovesti.²

Nije realno očekivati da će ljudi priznati svoje nezakonito ili čak društveno nepoželjno ponašanje ukoliko bi se na taj način izložili nekom riziku. Ipak, istraživanja na nekim kategorijama ljudi mogu se uspešno sprovesti, a to su pre svega oni koji sebe vide pre kao žrtve izložene uceni, nego kao voljne učesnike u zločinu.

Tako međunarodni biznis (uprkos svojoj dokazanoj ulozi pokretača korupcije velikog obima)³ rado pristaje da bude predmet istraživanja. Na sličan način postupaju i poslovni ljudi u lokalnim sredinama, kao i građani (korisnici usluga javnih službi). Iako ove grupe ljudi znaju ponešto o raznim nivoima korupcije, njihovo znanje, ukoliko nije plod neposrednog iskustva, obično je nepouzđano i može se smatrati samo "percepcijom korupcije".⁴

Zašto meriti korupciju?

Sprovođenje reformi radi boljeg upravljanja je samo po sebi teško. Zato što ovakve reforme smanjuju prihode od korupcije, njima se često odupiru viši funkcioneri, drugi političari i birokrate. Takav otpor se često prikriva tvrdnjama da nema konkretnih dokaza o korupciji i pretpostavkama (koje su sada oborene) da korupcija ne može da se izmeri. Kada su takvi dokazi dostupni, rasprava o korupciji može da se depolitizuje i da se usredsredi na zaista važna pitanja. Merenje korupcije pruža i druge koristi. Ono može da pomogne da se ustanove prioriteta, pomoću njih se obrazuje javnost, a mogu da posluže i za ustanovljenje polazišta prema kojima se može meriti uspešnost reformi. Dani Kaufman i drugi (originalni tekst je parafraziran)

*"Corruption: Surveys, data analysis and reforms", Utstein Internet discussions, 4. april 2000.*⁵

¹ Komunikacija od 30. novembra 1999.: Internet forum o razvoju antikorupcijskih strategija, u koordinaciji Svetske banke. Kevin Ford je predsedavajući Saveta međunarodnih antikorupcijskih konferencija. Ranije je bio komesar za istrage u Njujorškoj policiji (1994-98) i proveo je više od 25 godina istražujući i eliminišući korupciju u SAD.

² Sledeće sredstvo u razvoju je definisanje merila za "pokazatelje upravljanja" da bi mogao da se izmeri napredak u načinu upravljanja (vladanja).

³ Vidi: *Bribery Perceptions Data*, Transparency International, 20. januar 2000. <http://www.transparency.org/documents/#cpi>.

⁴ Iz tih razloga TI je uvek insistirala na tome da je godišnji indeks korupcije na kome se nalaze mnoge zemlje u stvari indeks percepcije korupcije i da su stoga moguća odstupanja u odnosu na stvarno stanje.

⁵ Inovacije u istraživanjima je preduzeo Dani Kaufman (Kaufmann), zajedno sa svojim timom na Institutu Svetske banke. Oni su sproveli detaljna istraživanja u Albaniji, Gruziji i Letoniji koja su pružila iznenađujuću sliku sistemske korupcije koja je duboko institucionalizovana, iako je obrazac u svakoj zemlji različit. Neki od nalaza su: korupcija nesrazmerno više pogađa siromašne (bogatije porodice će pre platiti mito, ali teret korupcije, koji se meri kao deo prihoda porodice koji odlazi na mito, mnogo je veći za siromašna domaćinstva); u sve tri zemlje birokrate plaćaju za položaje koji donose prihode; preduzeća bi rado platila veće poreze umesto mita ukoliko bi time korupcija bila eliminisana.

Kao opšte pravilo može se smatrati da što je istraživanje šireg obima i manje određeno, njegove nalaze treba uzimati sa većom rezervom. Činjenica da percepcija može da bude veoma daleko od stvarnosti mora takođe da se uzme u obzir, pogotovo kada se percepcija zasniva na iskustvima anegdotskog tipa iz prošlosti iako se stanje u međuvremenu popravilo.⁶

Činjenice, samo činjenice

"U životu su potrebne samo činjenice. Ne sadi ništa osim njih i iščupaj iz korena sve osim njih. Mišljenje razumnih životinja se može razviti samo na osnovu činjenica."

g. Gradgrind iz "Teških vremena", *Charles Dickens (1854)*

Istraživanja mogu da naglase preterane tvrdnje i stavove koje oni koji ih izražavaju nisu u stanju da stvore na realnoj osnovi. Na primer, skorašnje istraživanje na Filipinima je pokazalo da većina ispitanika tvrdi da se više od polovine sredstava koja se troše na izgradnju puteva rasipa uludo. Oko dve trećine misli da se 40% sredstava dobijenih prikupljanjem poreza izgubi tokom tog procesa, 30% to misli za proces obezbeđivanja besplatnih udžbenika, a 23% kada je u pitanju opremanje vladinih službi.⁷ Ne mora da znači da su te tvrdnje netačne, ali je malo verovatno da je tako veliki broj ispitanika posedovao dokaze o njihovoj tačnosti. U pitanju je samo njihova percepcija.

Sa druge strane, stalno se postavlja pitanje ko treba da raspolaže podacima. Ukoliko podaci nisu nimalo laskavi i ako njima raspolaže služba čiji je rad kritikovan, iskušenje da se rezultati prikriju ili, još gore, da se prerade, biće neizdrživo. Isto iskušenje će prevladati i kada je cilj istraživanja da se pokaže kako je ta služba radila i kako je njom rukovođeno. Zbog toga je vrlo poželjno da u osmišljavanje i sprovođenje istraživanja budu uključene nezavisne osobe i da se rezultati objavljuju i dele sa zajednicom koja je bila predmet istraživanja. Tako se dobija pošteno i stručno prikupljanje podataka koje, kada mu sledi transparentno prikazivanje rezultata, omogućava da se čuje glas javnosti.

Rezultate istraživanja, kao važan element antikorupcijskih akcionih planova države, treba objavljevati na Internetu da bi bili dostupni širokoj javnosti i predstavljali izazov za političku volju onih koji vode zemlju.

Međunarodna istraživanja

Pionir u međunarodnim istraživanjima percepcije korupcije bio je Transparency International, mada je i taj proces bio kontraverzan. TI je uvek napominjala da istraživanja pokazuju percepciju ispitanika koja ne mora nužno da odgovara stvarnosti i da je njihova osnovna vrednost to što odražavaju poglede međunarodnih kompanija, čije odluke o investiranju značajno utiču na privredu zemlje. Što je nivo korupcije u očima stranih investitora veći, to će oni biti manje spremni da ulažu u zemlju (osim kada je reč o kratkotrajnim ulaganjima koja mogu brzo da se isplate).⁸

Godišnji indeks percepcije korupcije TI (CPI) ukazao je na značaj pitanja korupcije u mnogim zemljama i pratile su ga pojačane antikorupcijske aktivnosti vlasti u nekim slučajevima. CPI je pretrpeo i brojne kritike da je usmeren protiv nerazvijenih zemalja zato što sagledava problem jednostrano (uočavajući one koji primaju mito, a zapostavljajući davaoce mita iz drugih zemalja) i da ponekad šalje depresivnu poruku vlastima koje čine iskrene korake u borbi protiv korupcije. Metodologija koja je spoj raznih vrsta istraživanja se stalno preispituje i još uvek ne postoji opšta saglasnost među stručnjacima kakva bi ona trebalo da bude.⁹ Ipak, činjenica da treba da postoje tri različita istraživanja u određenom periodu kako bi se neka zemlja našla na listi doprinosi relevantnosti ovog rangiranja.

CPI šalje jasnu poruku vladama čije zemlje imaju slabe ocene. Bilo da su rezultati istiniti ili ne oni odražavaju percepciju poslovnog sveta čije svakodnevne odluke mogu direktno da utiču na privredu njihovih zemalja. Traži se akcija, bilo u pravcu otklanjanja nerazumevanja bilo u pravcu iznalaženja odgovora na pokazano nezadovoljstvo. Po rečima lista *Economist*, vlasti mogu da ignorišu ove rezultate samo na sopstvenu štetu.

Policiji naređeno da ne manipuliše podacima o stopi kriminaliteta

Studije policijskog inspektorata su pokazale da su neki delovi policije manipulisali podacima iz istraživanja kako bi prikazali manju stopu kriminala u svojim oblastima i povećali stopu slučajeva koje su razrešili. Prestupi su klasifikovani među lakše, otpisivani su kao dela koja ne podležu krivičnom gonjenju, a broj zavedenih zločina je bio manji od stvarnog između 15 i 65 procenata.

Guardian, 1. avgust 2000.

⁶ Vlada Danske je finansirala unapređivanje sistema vođenja sudskih akata u Ugandi, a trud je nagrađen znatnim smanjenjem broja "nestalih" predmeta. Pa ipak, predstavnici građanskog društva su na jednoj radionici ubrzo potom ukazali na to da je nestajanje sudskih predmeta i dalje najveći problem njihovog sudskog sistema. Iz razgovora sa predstavnicima pravosuđa Ugande, 1996.

⁷ Izveštaj: Linda Luz B. Guerrero i Steven A. Rood, *Istraživačka studija o korupciji na Filipinima*, PSSC *Informacije o društvenim naukama*, Filipinski savet za društvene nauke, izdanje januar-jun 1999.

⁸ Kao što je Shang-Jin Wei pokazao: "Jedan procenat povećanja marginalne poreske stope smanjuje učešće stranih investicija za oko pet procenata... Povećanje nivoa korupcije za jedan stepen (na skali od 1 do 10) povezan je sa smanjenim prilivom investicija od oko 16 procenata, što je ravno povećanju marginalne poreske stope od 3 procenta. Drugim rečima, porast nivoa korupcije u zemlji sa nivoa Singapura na nivo Meksika jednak je povećanju marginalne poreske stope za strance u visini od 21 procenta." *"How taxing is corruption for foreign investors?"* http://www.transparency.org/iacc/8th_iacc/papers/jinwei.html

⁹ O metodologiji više na veb-sajtu TI, www.transparency.org/documents/cpi/2000/html

CPI je takođe pomogao da se prevlada sindrom "mi i oni", odnosno težnja nekih zemalja u razvoju da okrivljuju strance za sva zla na domaćem tlu. Usredsređivanjem na domaću korupciju, CPI pospešuje rasprave u zemlji i daje argumente za borbu protiv korupcije.

Druga vrsta istraživanja, indeks davalaca mita (Bribe Payers Index, BPI), sproveo je svetski poznat Gallup International za potrebe TI 1999. Unakrsno su ispitivane elite brojnih tržišta zemalja u razvoju kako bi se saznalo od onih koji bi to najpre mogli da znaju (biznismeni, bankari, advokati) odakle mito najčešće dolazi. Dobijena je depresivna slika umešanosti izvoznika iz vodećih zemalja izvoznica u korupciju. Može se smatrati da su podaci iz ovog istraživanja veoma pouzdani, jer je ispitivan elitni uzorak, koji će biti spreman da bude ponovo ispitan kako bi se izmerili obim i brzina eventualnih promena.¹⁰

Sveobuhvatna istraživanja i istraživanja pojedinih sektora

Šta bi se moglo dobiti sveobuhvatnim istraživanjem na nivou cele države? Istraživanja javnog mnjenja će imati ograničenu vrednost osim ako su načinjena po visokim profesionalnim standardima i/ili ukoliko su usmerena na pojedine sektore (na primer, da korisnici usluga zdravstvenih klinika iskažu svoja iskustva). Kada su istraživanja takva, rezultati mogu da budu veoma korisni kako za ustanovljenje polazišta na osnovu kojih se mogu meriti buduće primene, tako i za utvrđivanje oblasti gde su stvari krenule u pogrešnom pravcu. Kada se rezultati istraživanja objavljuju, mogu da posluže za podizanje svesti javnosti o problemima i da podstaknu javnu debatu.¹¹ Budući da istraživanja pružaju činjenice, može se izbeći politizacija pitanja korupcije koja je čest slučaj.

Istraživanja naročito mogu da:

- promovišu reforme institucija. - Merenje ekonomskih i socijalnih troškova korupcije može da pomogne da se utvrde oblasti u kojima se reforma mora prioritetno izvesti, kao i da se ustanove merljivi pokazatelji za određivanje uspešnosti reforme institucija. Podaci iz istraživanja pomažu da se rasprava vodi o institucijama, a ne o pojedincima. Informacije koje upućuju na strukturu institucija mogu da pomognu u objašnjavanju zašto su neke institucije osetljivije na korupciju od drugih;
- podstaknu tehnokratsku i ciljnu raspravu o konkretnoj akciji. - Podaci iz istraživanja i analize pomažu da se stvore savezi između različitih učesnika, podstiču se njihovo učešće, tehnokratska rasprava o konkretnim reformskim koracima i zajednička akcija;
- pomognu da se utvrdi oblast u kojoj postoji problem i prioriteti. - Istraživanja se sastoje od zatvorenih, indirektnih pitanja koja maksimalno uvećavaju broj datih odgovora i olakšavaju sistematičnu analizu prikupljenih podataka. Precizna empirijska istraživanja dovode do nepolitičkih rasprava o konkretnim reformskim koracima u borbi protiv korupcije. Pomoću pitanja se prikupljaju empirijski podaci ili podaci o percepciji. Obe vrste podataka su od pomoći za sprovođenje precizne analize. Konkretni i uporedivi podaci su snažno oružje za antikorupcijske strategije;
- omogućće da se čuje glas građana i ojača osećanje da reforme potiču iznutra. - Istraživanja sprovodi nezavisna i tehnički opremljena NVO ili profesionalna organizacija i na taj način se uvećava i jača znanje u okviru lokalne zajednice. Rezultati istraživanja se mogu podeliti i sa drugim lokalnim institucijama i ljudima od značaja i šire kako bi dali snagu javnom mnjenju da se izbori za reforme, odnosno da ih u pravom trenutku podrži.

Svetska banka sprovodi dijagnostičke studije o upravljanju i korupciji, a nedavno su simultano sprovedene tri studije koje su se odnosile na državne funkcionere, porodice i preduzeća.

- a. Istraživanje o državnim funkcionerima - Svrha ovog istraživanja bila je da se razumeju odrednice specifične za korupciju u određenim institucijama (mito, nepotizam, politički upliv i zloupotrebe), diskreciju/neformalnost, funkcionisanje i upravljanje. Rezultati istraživanja su ukazali na povezanost između načina upravljanja i nivoa siromaštva, kao i na razlike u zavisnosti od političkih i kulturnih činilaca.

CPI kao sredstvo za akciju

Jorge Quiroga Ramirez, 37-godišnji bolivijski potpredsednik i predvodnik borbe protiv korupcije, rekao mi je skoro u Majamiju da je Bolivija pozvala prošle godine vođe Transparency International i stručnjake Svetske banke da posete tu zemlju i daju konkretne predloge. "Odlučili smo da umesto da kritikujemo indeks korupcije TI, pokušamo da ga iskoristimo kao pokretačku snagu za akciju" - rekao je on.

"Bolivija gradi put za antikorupciju", Miami Herald, 30. septembar 1998.

¹⁰ Potpuni rezultati i primenjena metodologija se nalaze na veb-sajtu TI.

¹¹ Na primer, istraživanje koje je sproveo TI Bangladeša otkrilo je visok nivo percepcije korupcije na nižim nivoima sudstva, što je dovelo do toga da magistrati zatraže da NVO preduzmu akciju. Predsednik te zemlje je intervenisao rekavši da čak i ukoliko su dobijeni podaci samo delimično tačni, niži sudovi imaju zaista veliki problem.

- b. Istraživanja o preduzećima - Ova studija se bavila poslovnim okruženjem, sa posebnim akcentom na uticaj načina upravljanja javnim sektorom na razvoj korupcije u privatnom sektoru. Ispitivana je uloga preduzeća kao korisnika usluga javnog sektora gde se pre svega pojavljuju tražeći određena odobrenja ili dozvole. Posebna pažnja je bila posvećena funkcionisanju sudske zaštite.
- c. Istraživanje o porodicama - Svrha ovog istraživanja je bila da se prikupe iskustva građana sa korupcijom i njihova percepcija korupcije u svakodnevnom životu, a u vezi sa javnim i privatnim sektorom. Građani su ispitivani kao korisnici javnih usluga, kao oni na koje se pravila odnose, kao tražioci dozvola i odobrenja, kao korisnici sistema obrazovanja, zdravstvene zaštite i komunalnih usluga. Posebna pažnja je posvećena socijalnim službama.¹²

Šta tražiti kada građansko društvo kontroliše projekat:

Ugovor

- Proceduru za izbor ugovarača
- Vremenski raspored, jasne ciljeve (kvantitativne kad god je moguće) i produktivnost
- Klauzule o osiguranju (ugovarač preuzima sav rizik na sebe, profesionalne obaveze projektanta i konsultanata i slično)¹⁴
- Studije o izvodljivosti i poslovne planove (kada postoje)

Sprovođenje

- Efikasnost u radu i partnerstvo
- Napredak u skladu sa predviđenim rokovima
- Razlozi za izmene i podesnost alternativnih rešenja

Procedure za ocenjivanje

- Kontrola kvaliteta, predviđeni rokovi, utrošak
- Komparativna kvantitativna analiza na osnovu postignutih standarda
- Nezavisnost procenitelja (pitanje integriteta i efikasnosti)

Postignuti rezultati

- Utrošak
- Usklađenost sa prvobitno postavljenim ciljevima
- Analiza funkcionisanja projekta nakon završetka
- Pogled sa strane korisnika (npr.: Da li su obučeni instruktori našli posao? Da li su vozači zadovoljni novim putem?)

Tehnike za monitoring

- Provera teksta ugovora
- Ispitivanje istorijata i oblika partnerstva (interna pravila, adekvatna količina poverenja i duha saradnje)
- Ko šta radi
- Utrošak u skladu sa početnim budžetom
- Procedura plaćanja (dokumentacija, porez)
- Korelacija između ciljeva i rezultata
- Intervjuisanje korisnika

Plamen Tončev (TI Bugarske), "Kontrola javnih nabavki", prezentovano na regionalnoj radionici TI u Sofiji, 9. april 2000.

Dubinska dijagnoza ove vrste nije cilj za sebe već sredstvo za razvoj anti-korupcijskih programa koji su usmereni na reforme i zajedničku akciju.

Sva ova istraživanja treba sprovesti kontinuirano kako bi napredak mogao da se izmeri. U demokratskim društvima narod će želiti da zna da li je njegova vlast delotvorna, posebno ako se promene ne vide na prvi pogled u svakodnevnom životu. Ukoliko istraživanja pokažu da su reforme dale početne rezultate, onda ona mogu da posluže kao argument za izgradnju podrške javnosti za reformske programe i da daju doprinos njihovoj dinamici i sprovođenju. Već dugo je poznato da apatična i skeptična javnost može da podrije i najbolje programe reformi.

Sledećih šest pristupa bi pri istraživanju mogli da budu takođe interesantni:

(a) Izjave o uslugama

Metodologija koju je razvio Centar za javne poslove iz Bangalora je upotreba "izjava o uslugama" javnih službi. Korisnici usluga javnih preduzeća daju izjave o tome na koji način je od njih traženo da dodatno plate za usluge na koje imaju pravo. O rezultatima prikupljenim na osnovu ovih izjava raspravljalo se sa rukovodiocima raznih javnih službi i objavljeni su u štampi i putem radija. Mnoge NVO su u Bangaloru prošle obuku o načinu primene ovog pristupa, a među njima su i brojni članovi ogranaka TI.

(b) "Big Mek" istraživanja¹³

Ogranak TI u Argentini je razvio drugu metodologiju. Prvi korak je dobijanje podrške nekog ministra ili gradonačelnika, nakon čega se sprovodi analiza cena koje su plaćene ili tražene za razne usluge javnih službi ili u njihovom poslovanju. Tako je otkriveno da je ista vrsta usluga imala različitu cenu u različitim bolnicama. Bilo da je reč o neefikasnosti ili korupciji, gubitak je jasno mogao da se vidi. Kada se prestupnik putem upoređivanja cena otkrije, organ vlasti koji saraduje u istraživanju pokreće akciju i cena usluga drastično pada.

U drugom istraživanju ovog tipa u Argentini upoređivana je stvarna cena đaćkih obroka i cena koja je plaćena za njih, pa je otkriveno veliko odstupanje. U kratkom roku nakon objavljivanja publikacije, snabdevači koji su preterano naplaćivali svoju robu su doveli cene u red.

(c) Istraživanja pre i posle promena

U Milanu je italijanski ogranak TI pokušao da izmeri korupciju putem istraživanja koja su vršena "pre i posle".

Kao što je dobro poznato, milanski sud je početkom devedesetih započeo istragu o korupciji pod nazivom "čiste ruke". Velika grupa političara i biznismena je osuđena za zloupotrebu javnih fondova i omogućavanje nezakonitog finansiranja političara i njihovih partija. Građansko društvo je snažno podržalo ovu akciju i iznudilo promene na sledećim opštinskim izborima. Osim nekoliko uglednih pojedinaca, niko iz stare vlasti nije ponovo izabran.

¹² Ovi komentari su preneti iz razmatranja Pabla Zoida iz Instituta Svetske banke. Za detaljne informacije posetite <http://www.worldbank.org/wbi/gac/instruments.htm>, gde su navedeni primeri istraživačkih sredstava koja su primenjena u nekoliko zemalja, kao i rezultati koje su istraživački timovi dobili.

¹³ "Big Mac" istraživanja su dobila ime po tehnici koja je prvi put korišćena za poređenje zarada radnika u raznim delovima sveta. U suštini, računa se vreme koje je prosečnom radniku potrebno da zaradi za Mekdonaldsov hamburger.

¹⁴ Zakon Spinetta u Francuskoj (1978) i Zakon Merloni u Italiji (1994) uveli su obavezu desetogodišnje garancije. Obavezno osiguranje javnih radova u Maroku je usvojeno kraljevskim dekretom još 1895!

U tim okolnostima ogranak TI se dosetio da izmeri cenu raznih javnih investicija u nekoliko oblasti pre i posle promena. Rezultati su bili izuzetni. Odnos cena javnih investicija u Milanu pre i posle kampanje "čiste ruke" je bio sledeći:

- Direktne investicije su na godišnjem nivou četverostruko povećane.
- Ukupni gradski dug je smanjen za 10 procenata.
- Prepolovljeni su troškovi izgradnje gradske podzemne železnice.
- Novi međunarodni aerodrom, koji se gradio tri godine, koštao je upola manje nego što je ranije bilo očekivano.
- Preduzeća u gradskom vlasništvu su od gubitnika postala profitabilne institucije.
- Gradska taksa je ograničena na pet procenata, za razliku od uobičajene takse od 6-7 procenata u drugim gradovima.

Ovi podaci mogu da pomognu više nego bilo kakve apstraktne rasprave o korupciji da ljudi postanu svesni troškova koje donosi korupcija. Godinu dana kasnije, nezavisna agencija za istraživanje javnog mnjenja je za TI Italije ispitala građane Milana u vezi sa korupcijom. Rezultati su pokazali sledeće:

- 76 procenata je verovalo da država nije na adekvatan način štitila građane od korupcije i pretnji i da su kriminalci preuzeli državu i njene institucije;
- preko polovine (52,2%) mislilo je da su se nezakonitosti i krađe veoma retko kažnjavale, a 42 procenta je bilo potpuno uvereno u to;
- blizu 93 procenta je smatralo da mreža korupcije nije u potpunosti otkrivena i da treba istražiti još neke oblasti.

Ipak, utešno u tome je da su građani svesni problema, jer oko 85% građana smatra da su troškovi korupcije za obične građane veoma visoki.¹⁵

Dalje praćenje cena javnih nabavki je posle početnih uspeha otkrilo izvesno povećanje u nekim slučajevima. Čini se ipak da razlog tome nije korupcija u koju su umešane velike kompanije iz privatnog sektora, već pre svega stvaranje nezakonitih kartela i nameštanje ponuda, što kompanije rade prilikom manjih nabavki. Nasuprot tome, povećano interesovanje stranih firmi da se nadmeću u dobijanju poslova je dovelo do toga da se nastavi sa padom cena većih nabavki.¹⁶

(d) Vrednost za novac

Osnovna teza je da korupcija podiže cene i obara kvalitet. Stoga, kada se ispituju transakcije javnih sredstava na osnovu kriterijuma "najveća vrednost za najmanje novca", ukoliko se pokažu velika odstupanja, jasno je da vladaju korupcija ili potpuna neefikasnost. Bilo šta da je slučaj, potrebno je preduzeti snažnu akciju kako bi se sačuvao sistem i izbeglo ponavljanje greške. Velika odstupanja se mogu lako uočiti, posebno kada se zna da širom sveta postoje agencije koje mogu i brzo i jeftino da pruže informacije o preovlađujućim cenama određenih roba i usluga.¹⁷

(e) "Statistika u ogledalu"

Ovo je jedan od načina na koji građansko društvo vrši kontrolu, a osmišljen je u Bugarskoj. Vršiti se poređenje zvaničnih podataka o robi koja je izvezena u susednu Rumuniju, sa rumunskim podacima o uvozu robe iz Bugarske. Ova inicijativa koja obećava je moguća ako postoji saradnja sa carinskim službama sa obe strane granice. Pored svakodnevnog prikupljanja podataka, nužno je stalno održavati kontakt kako bi se poredile informacije o vozilima koja prenose visokorizične vrste robe preko granice. Kada je ovo istraživanje počelo, otkriveni su razni oblici prevara carinskih službi, posebno kada je reč o cigaretama. Kamioni koji su natovareni robom za izvoz u Rumuniju nikada nisu prelazili granicu, ili su to činili natovareni toaletnim papirom (kako je zabeleženo na rumunskoj strani). Na taj način, roba oslobođena poreza je ostajala u Bugarskoj.¹⁸

Najnovije dostignuće

Najnovije dostignuće u borbi protiv korupcije je direktno i istovremeno istraživanje strana koje u njoj učestvuju, porodičnih ljudi, rukovodilaca u preduzećima i državnih funkcionera, koji se ispituju o troškovima podmićivanja da bi se dobila određena usluga javnih službi, posebne privilegije, posao u vladi... Čak i kada neki ispitanici ne odgovore na neka osetljiva pitanja ili kada ne izveste o svemu što znaju, rezultati ovog istraživanja ukazuju da stepen korupcije sigurno nije ispod utvrđenog nivoa.

Dani Kaufman i drugi, "Corruption: Surveys, data analysis and reforms", Utstein Internet discussions, 4. april 2000.

¹⁵ Razgovori sa izvršnim odborom TI Italije 29. novembra 1999. na Internet forumu o razvoju antikorupcijskih strategija u koordinaciji Svetske banke.

¹⁶ Ovaj odeljak se odnosi na istraživanja Fredrika Galtunga iz novembra 1999. i iz maja 2000. Ovo istraživanje se nastavlja.

¹⁷ Ovaj pristup je delimično rukovođen iskustvom komiteta koji je ustanovljen u Nigeriji 1999. godine (prilikom uspostavljanja demokratske vlasti) sa ciljem da ispita ugovore koje je vlada zaključila. Komitetom je predsedavao g. Christopher Kolade. Taj pristup je omogućio da ispitivanja budu preduzeta brzo, pravično i objektivno.

¹⁸ *Korupcija i trgovina ljudima: Kontrola i prevencija - Metodologije za procenu i strategije za borbu protiv prekograničnog kriminala u Bugarskoj*, Bojko Todorov i drugi, Centar za demokratske studije, Sofija, 2000.

(f) Kontrola velikih projekata

Najzad, tu je i pitanje mogućnosti građanskog društva koje ima ograničene resurse da kontroliše sprovođenje velikih projekata. Čini se da je to moguće. Građansko društvo treba da preduzme izvršenje onih zadataka u kojima može da postigne dobre rezultate. Kada je veliki deo projekta van domašaja građanskog društva, ono može da motri na odabrane ključne segmente tog projekta ili na ceo projekat tako što će se usredsrediti na način na koji sistem funkcioniše. Time se obezbeđuje da proces odlučivanja na tenderima bude u skladu sa zakonom i propisanim procedurama.